

Waarom ik 50 jaar geleden deelnam aan de oprichting van de PvdA en er nog steeds lid van ben

Het leek mij aardig om als één van de leden die sinds de oprichting lid zijn van de partij, de belangrijkste motieven te beschrijven

waarom ik destijds deel nam aan de oprichtingsvergadering van de partij en daarin sindsdien actief bleef. Het laatste thans vooral in de Adviescommissie voor Europese Politiek van de partij.

Die motieven groeiden vooral tijdens de bezetting en in het eerste jaar daarna toen ik aangesteld werd op het Ministerie van Economische Zaken, waar Hein Vos toen minister was. Tijdens mijn studies in Leiden had ik al

deel genomen aan studentendiscussies over het Plan van de Arbeid, waarvan Hein Vos en Tinbergen de belangrijkste geestelijke vaders waren. Tijdens zijn latere ministerschap nam Vos het initiatief tot oprichting van het Centraal Planbureau, met Tinbergen als eerste directeur. Ideologisch gezien lagen aan beide initiatieven twee gedachten ten grondslag die mij nog steeds inspireren: het geloof in het nut

H O O F D E N & Z I N N E N

van systematisch vooruitdenken (ook voorbij de eerstvolgende verkiezingen!) en het geloof in de mogelijkheid de maatschappelijke en politieke ontwikkeling te sturen of althans bij te sturen (geloof in zekere mate van maakbaarheid van de toekomst).

De lessen van Telders

Na het uitbreken van de oorlog in 1939 werd ik in de eerste plaats geïnspireerd door mijn grote leermeester voor volkenrecht, Prof. Telders, bij wie ik wilde promoveren. Tijdens zijn colleges had hij ons enerzijds de roeping van het volkenrecht tot handhaving van de vrede en het stellen van bovennationale rechtsnormen voor dit doel duidelijk gemaakt. Anderzijds maakte hij ons, aan de hand van het falen van de Volkenbond om de vrede te handhaven, duidelijk dat door onvoldoende wil tot aanpassingen van de vredesvoorwaarden van Versailles en door het ontbreken van doeltreffende sancties het volkenrecht ondanks zijn grote normatieve betekenis een nog onvolmaakt recht was. Te conservatief en te machteloos. De normatieve waarde van de grote algemene beginselen van het volkenrecht moest echter verdedigd worden. Daarom bereidde hij na het uitbreken van de oorlog in 1939 een handleiding voor het Nederlands bestuur voor, aangevend aan welke volkenrechtelijke normen (van het landoorlogsreglement) het bestuur de Duitse bezettingsautoriteiten na een bezetting zou moeten houden. Wegens deze activiteiten werd hij reeds eind 1940 door de Duitse autoriteiten

gearresteerd. Na in de eerste periode van zijn gevangenschap nog belangrijke volkenrechtelijke publikaties te hebben voorbereid, stierf Telders begin 1945 in een Duits concentratiekamp.

De lessen van Telders hebben mij in de eerste plaats geïnspireerd om mij in mijn tijdens de bezetting geschreven proefschrift en na de bevrijding vooral te interesseren voor internationale economische samenwerking als meest kansrijke mogelijkheid om althans economische oorlogsoorzaken uit te bannen.

Uit een vorig jaar gepubliceerd nagelaten geschrift van Drees bleek hoezeer ook hij, uit de door hem al tijdens de bezetting voziene toenemende internationale onderlinge afhankelijkheid van volkeren en staten, de noodzaak van sterkere internationale solidariteit en samenwerking na de oorlog afleidde. Door de Schuman-verklaring van mei 1950 als oproep tot Europese integratie als middel om althans in Europa de oorlog uit te bannen voelde ik mij ook terstond aangesproken. In 1958 leidde dit op aanbeveling van Mansholt tot het begin van mijn Europese loopbaan in Brussel, waar toen al spoedig onder de toenmalige leiding van Alfred Mozer ook een nog steeds zeer actieve Brusselse partijafdeling werd opgericht. In de (op de mij door Telders geleerde gronden onvermijdelijke onvolmaakte) maakbaarheid van ook de internationale samenleving ben ik toen eveneens gaan geloven.

De Rougemont

In het tweede bezettingsjaar kon ik in Leiden een discussiegroep

over de roeping, de noodzaak en ook de onvermijdelijke zwakten van de democratie onder leiding van Wiardi Beckman organiseren. In de eerste jaren na de oprichting van de partij heb ik in de toen opgerichte Wiardi Beckman Stichting met Joop den Uyl kunnen samenwerken bij de voorbereiding van een aantal belangrijke rapporten. De wbs verdient als systematisch vooruitdenkende politieke denktank van de partij, naast de partij zelf, thans nog onze – ook financiële – krachtige steun! De meest directe ideologische inspiratiebron om later aan de oprichting van de PvdA mee te werken was intussen een andere. In 1940 schreef de protestante Frans-Zwitserse politiek- en cultuurfilosoof Denis de Rougemont een boek, dat al spoedig ook in Nederlandse vertaling werd gepubliceerd onder de titel *Persoonlijkheid als roeping in deze tijd*. Hij was al sinds jaren één van de meest fundamentele bestrijders van zowel het Russische communisme als met name het nationaal-socialisme in Duitsland. Hij bestreed echter ook het economische individualisme van de liberalen. 'Persoonlijkheid' omschreef hij als een roeping van de mens tot een (niet alleen op eigen belang gerichte) creatieve functie. De oorspronkelijke (Franse) titel van zijn boek luidde dan ook (in vertaling): *Denken met de handen* (duidend op maakbaarheid van de eigen levensloop, maar ook van de samenleving, zoals uit de uitwerking bleek). Elders in zijn boek schrijft hij dan ook; 'men kan een wereld slechts herbouwen met mensen, die hun (eigen) verantwoordelijkheid beseffen'.

H O O F D E N & Z I N N E N

Toen vanaf 1942 de bedreiging door de bezettingsautoriteiten van het persoonlijk leven van mijn leeftijdsgroep (ondermeer met arbeidsdienst in Duitsland en razzia's voor dit doel) steeds groter werd, werden ook wij steeds sterker op onze persoonlijke verantwoordelijkheid voor alle aspecten van ons eigen leven en dat van anderen teruggeworpen. Met name na september 1944 en in de hongerwinter kon ook het distributiesysteem in Den Haag ons overleven niet meer waarborgen. Met hulp van anderen moest de bevolking persoonlijk voor haar fysieke overleving, het ontkomen aan razzia's ten behoeve van de Duitse arbeidsdienst en haar geestelijke overleving zorg dragen. Voor het laatste zorgden huisbijeenkomsten met voordrachten, muziekuitvoeringen, politieke discussie (in ons geval onder meer met Joekes) en (evenals veel later in de DDR) opstandige preken in de kerken (onder andere van Banning, die later bij de oprichting van onze partij een zo grote ideologische rol zou spelen)

Personalisme

Een veel sterkere inspiratiebron voor mij was echter het genoemde boek van Denis de Rougemont (dat eindigde met een oproep tot een 'personalistische revolutie'). In mindere mate ook boeken van de RK-filosoof Jacques Maritain en de Russisch-orthodoxe schrijver Berdjajev die vergelijkbare, maar minder krachtig uitgewerkte, denkbeelden verkondigden. Uit het boek van De Rougemont bleek voorts dat dit soort denkbeelden al sinds 1932 ook door

anti-kapitalistische groepen Franse jongeren uit buitenkerkelijke kringen met eigen tijdschriften werd gesteund. Een doorbraak in het verzuilde politieke denken werd aldus reeds vóór en tijdens de bezetting in en buiten Nederland voorbereid. Direct na de bevrijding verscheen op Haagse muren een manifest van de Nederlandse Volksbeweging dat door leidende politici en intellectuelen van zeer uiteenlopende politieke en levensbeschouwelijke herkomst was voorbereid in het gijzelaarskamp St. Michelsgestel. Het manifest bleek eveneens gebaseerd te zijn op het kort aangeduide 'personalisme' van de Rougemont e.a. dat echter voor de duidelijkheid werd omgedoopt tot 'personalistisch socialisme'. Schermerhorn werd voorzitter van de Nederlandse Volks Beweging en ik gaf mij terstond op als lid. Nadat een aantal leidende politici uit de beweging zich had aangesloten bij heropgerichte politieke partijen vormde een groot deel van de overblijvende leden onder leiding van Schermerhorn een van de doorbraakgroepen, die aan de oprichting van de PvdA medewerkten. Zelf nam ik als afgevaardigde van een Haagse groep uit de Volksbeweging deel aan de oprichtingsvergadering. Kort daarna werd ik in het federatiebestuur van Den Haag opgenomen. Daar kon ik het ook met de vele oud-SDAP'ers goed vinden, ging de stimulerende kracht van oude socialistische liederen ervaren en later de grote staatsmanskwaliteiten van Drees waarderen.

Een andere ideologische ontwik-

keling, die ik in het verlengstuk van Denis de Rougemont en andere personalisten vond liggen, was enkele jaren na de oprichting van de partij het concept van de 'Verantwoordelijke Maatschappij' van de Wereldraad van Kerken, waaraan naar mijn indruk meer vooraanstaande partijgenoten dan leden van christelijke partijen van Nederlandse kant medewerkten. Ik betreur het dan ook dat wij ons dat waardevolle concept (ondermeer in een boekje van onze toenmalige staatssecretaris van sociale zaken Van Rhijn toegelicht) later door het CDA uit handen hebben laten nemen. Tenslotte was De Rougemont zelf ook een van de grondleggers van het 'federalisme', dat in het Europese integratieproces tot op heden, zij het in mijns inziens terecht afnemende mate, een grote ideologische rol speelt (vooral nog in België en Duitsland).

Paars avant-la-lettre

Tot zover een korte samenvatting van mijn inspiratiebronnen, waarin ook 'paarse' elementen niet ontbreken. Op grond van zijn filosofische publikaties en zijn acties beschouw ik ook Telders (die bij het uitbreken van de oorlog een krachtig voorzitter werd van de Liberale Staatspartij) echter eerder als een 'personalist' dan als een liberale individualist in de betekenis, die de huidige VVD daaraan hecht. Bovendien was hij meer internationalist dan de huidige Nederlandse liberalen. Anderzijds hebben gedachten van toenmalige en latere socialistische leiders mij vanaf mijn studietijd mede beïnvloed,

H O O F D E N & Z I N N E N

met name ten aanzien van de waarde van systematisch vooruitdenken en de mogelijkheid de toekomst vergaand zelf te bepalen. Waarom zou wel de toekomst van ondernemingen en niet die van de nationale en internationale overheidspolitiek vergaand maakbaar zijn?

Niettemin heb ik reeds in de jaren vijftig als lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland en als ambtelijk deelnemer aan onderhandelingen tussen vakbeweging en liberale werkgevers binnen de Stichting van de Arbeid over de naoorlogse organisatie van onze samenleving ook ervaren dat socialisten en liberalen in de praktijk zeer goed tot constructieve 'contracten' over de inrichting en werking van onze samenleving kunnen komen. Ook op sociaal gebied. Ook dan echter alleen als wij daarbij een gelijkwaardige inbreng hebben en overheersing door het liberale

gedachtengoed weten te voorkomen. Als 'personalist' zou ik voor onze partij daarbij echter meer nadruk op gelijke kansen op werkgelegenheid en persoonlijke, nationale en internationale solidariteit dan op gelijkheid van inkomen willen leggen. Met de afhankelijkheid van de internationale marktontwikkeling (nog steeds hoofdbron van onze welvaart) zal voorts in de ontwikkeling van Nederlands beleid uiteraard voldoende rekening moeten worden gehouden. Dit op straffe van overspoeld worden door de internationale marktkrachten van eierzuchtige nationale hervormingen zoals zelfs Mitterrand aan het begin van zijn eerste presidentschap van een veel groter land moest ervaren.

Aldus enkele hoofdelementen van mijn oorspronkelijke en mijn huidige motivering als lid van de PvdA. Het zou interessant zijn als

andere 'gouden' leden van de partij met een geheel andere achtergrond eveneens over hun motivering in 1946 en thans iets zouden kunnen schrijven. En voorts als ook jongeren zich in de discussie over de toekomst van de partij zouden mengen! De toekomst van de partij op wat langere termijn ligt immers thans in hun handen. De afstand tussen de partijleiding en de leden zal voorts weer even doeltreffend overbrugd moeten worden als tijdens de eerste tien jaren na de oprichting van de partij het geval was.

PIETER VER LOREN VAN
THEMAAT

*Emeritus-hoogleraar sociaal-economisch recht en oud-advocaat
generaal bij het Hof van Justitie van
de Europese Gemeenschappen*

Deze bijdrage werd overgenomen uit
'Maat', afdelingsblad PvdA De Bilt/
Bilthoven, januari/februari 1996.

